

УДК 332.12

СУЧАСНИЙ СТАН ТА АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Мельник І.О., Годорожа Т.О.

Миколаївський національний аграрний університет

В даній статті обґрунтовано й поглиблено теоретичні і практичні засади розвитку підприємницької діяльності України та Миколаївської області. Наголошено на важливості державної підтримки сфери підприємництва як рушійного механізму розвитку економіки. Розкрито проблему відсутності єдиного визначення суб'єктів малого підприємництва за критеріями. Проаналізовано стан розвитку підприємницької діяльності регіону. Систематизовано світовий досвід типологізації розмірів підприємств. Сформовано певний вектор дій держави, спрямований на розвиток підприємницької діяльності.

Ключові слова: підприємницька діяльність, підприємництво, мале підприємництво, регіон, види підприємництва, регіональне управління.

Постановка проблеми. В умовах девальвації національної грошової одиниці та нових військово-політичних процесів, які постають перед вітчизняними суб'єктами господарювання, виникає необхідність ретельного дослідження проблем та перспектив підприємницької діяльності в Україні на рівні держави, певної галузі та окремого підприємця.

Розвиток підприємницької діяльності є однією з першочергових передумов матеріального збагачення держави, розвитку соціально-економічного стану та, як наслідок, зростання рівня життя населення.

Розгляд та аналіз проблем і перспектив підприємницької діяльності в Україні на рівнях держави, галузі та окремого підприємця, дозволить отримати так звану трьохвимірну модель, яка дозволить дослідити взаємозв'язок та залежність усіх елементів складної системи, яка і формує уявлення про сучасне підприємництво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку підприємницької діяльності розглядаються в працях значної частини науковців, серед яких: В. Г. Андрійчук, Г. О. Андрущенко, В. Я. Амбросов, М. В. Гладій, М. В. Калінич, І. І. Копитко, В. І. Лукинов, Л. Ю. Мельник,

П. Т. Саблук, Ф. К. Шакиров, В. В. Юрчишин та інші. Їх дослідження охоплюють цілу низку питань, пов'язаних з функціонуванням підприємницьких структур. Проте все ж ряд проблем залишаються не до кінця вирішеними.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. До невирішених проблем насамперед відносяться питання забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур різних організаційно-правових форм та недосконалість механізму державного протекціонізму розвитку підприємництва. Недостатнім є і вивчення підприємництва стосовно окремого регіону та механізми розвитку підприємницьких формувань.

Мета статті. Мета даного дослідження полягає в: обґрунтуванні й поглибленні теоретичних і практичних засад розвитку підприємницької діяльності України та Миколаївської області; доведенні важливості державної підтримки сфери підприємництва; розкриттю проблеми відсутності єдиного визначення суб'єктів малого підприємництва за критеріями; аналізі стану розвитку підприємницької діяльності регіону; систематизації світового досвіду типологізації розмірів підприємств; формуванню певного вектору дій, спрямованого з боку держави на розвиток підприємницької діяльності, які б забезпечили становлення соціально-орієнтованої ринкової економіки світового стандарту.

Виклад основного матеріалу. Розвиток підприємництва, зокрема малого і середнього, протягом усього періоду становлення економічної незалежності держави залишається одним із пріоритетних напрямів загальнодержавної та регіональної економічної політики України. Підприємство є дуже важливим для забезпечення сталого економічного розвитку і виконує в економіці регіону важливі функції з усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, швидкого насичення ринку товарами та послугами, упровадження інноваційних, гнучких і витратоефективних виробництв [3].

Згідно з Господарським кодексом України (ст. 63 п. 7), всі підприємства залежно від обсягу валового доходу від реалізації валової продукції та кількості найманих працівників можна розподілити на малі, середні та великі підприємства. При цьому малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний рік не перевищує 50-ти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної 500 тис. євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні. До великих належать підприємства, у яких середньооблікова чисельність найманих працівників за звітний період перевищує 1000 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) не перевищує суми, еквівалентної 5 млн євро за середньорічним курсом Національного банку України. Усі інші підприємства називаються середніми [1].

Господарський кодекс України виокремлює такі види підприємств: приватні підприємства, що діють на основі приватної власності громадян

чи суб'єкта господарювання; колективні підприємства, які діють на основі власності трудового колективу; державні підприємства, що діють на основі державної власності; змішані підприємства, які діють на основі об'єднання майна різних форм власності.

Суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва (ст. 55 Господарського кодексу України) [1].

Світовий досвід свідчить про відсутність єдиного визначення суб'єктів малого підприємництва як за кількісними, так і за якісними критеріями. Найпоширенішими кількісними критеріями є: середня чисельність зайнятих; річний оборот (обсяг продажу); балансова вартість активів. Серед якісних критеріїв можна виділити такі: незалежність підприємства від інших суб'єктів господарювання; виконання власником підприємства функцій управління.

За визначенням Євросоюзу мале підприємство поділяється на: середній бізнес, малий бізнес та мікропідприємства (табл. 1), причому основними факторами, які визначають розмір підприємства, є чисельність працівників та річний оборот або річний баланс.

Таблиця 1
Критерії зарахування підприємств до категорії малих у країнах-членах Євросоюзу*

Тип підприємства	Кількість працівників		Річний оборот (в млн. євро)		Річний баланс (в млн. євро)
Мікро-	< 10	та	≤ 2	або	≤ 2
Мале	< 50	та	≤ 10	або	≤ 10
Середнє	< 250	та	≤ 50	або	≤ 43

*Джерело: [4]

Відмічені показники (табл. 1) використовуються тільки для самостійних підприємств. Якщо підприємство є частиною групи підприємств, або якщо інші компанії, що не належать до зазначеної категорії, володіють понад 25% капіталу, ці показники не використовуються. При цьому у Міжнародній організації економічного співробітництва і розвитку, в яку входять високорозвинені країни, пропонують таке групування підприємств за розміром: дуже малі – 1-19 працівників; малі – 20-99 працівників; середні – 100-499 працівників; великі – 500 і більше працівників.

Незважаючи на відсутність єдиного визначення суб'єктів малого підприємництва як за кількісними, так і за якісними критеріями, Україна прагне та намагається відповідати євро-стандартам.

Особливо актуальним для України є досвід ЄС, де малий бізнес формує основу соціально-економічного розвитку. В Євросоюзі налічується понад 20 мільйонів підприємств малого та середнього бізнесу, які дають більше половини загального обороту і доданої вартості. В країнах Європейського Союзу на 1000 чоловік припадає близько 42 підприємства, а частка зайнятих в сфері малого підприємництва там складає близько 75% працездатного населення. Найбільшу кількість

малих підприємств створено в торгівлі, будівництві та харчовій промисловості. Що стосується України, то ці показники значно нижчі: на 1000 осіб населення – лише близько 3,5 підприємств та, відповідно, лише близько 11% працездатного населення.

Також відзначимо і те, що малий бізнес в Європі стимулює розвиток конкуренції, тому ефективність всієї економіки ЄС безпосередньо залежить від успішної діяльності малого та середнього бізнесу. Своєю чергою для цього в рамках Євросоюзу здійснюється політика підтримки малого підприємництва. Головною метою підтримки малого підприємництва є збалансування інтересів держави і бізнесу, забезпечення оптимальних умов для підприємницької діяльності та збільшення конкурентоспроможності малого бізнесу.

Наприклад, у Великобританії немає єдиного визначення малого підприємства. В даній країні малі та середні підприємства, як правило, підпорядковуються таким же правилам розрахунку та декларування доходів, як і інші платники податків, хоча є і незначні винятки. У Великобританії малі та середні підприємства розраховують і декларують доходи на загальних підставах, хоча з певними винятками. Підприємства, річний дохід яких менший ніж 15 тис. фунтів стерлінгів, заповнюють просту податкову декларацію без детальних даних про свою діяльність, активи чи зобов'язання.

Система регіонального управління в Україні та необхідність її трансформації поставила перед науковцями та безпосередніми учасниками процесу управління низку важливих завдань і, зокрема, встановлення того, які процеси управління можуть виникати в майбутньому під час подальшої трансформації економіки, визначення методів, що забезпечать здійснення нових видів управління, вдосконалення функціональної та територіальної системи регіонального управління. При цьому центральною проблемою, що вимагає невідкладного розв'язання в теоретичному і в практичному плані, є чітке формулювання поняття механізму управління регіональним розвитком, яке передбачає визначення відповідних критеріїв та чинників, що характеризують зазначений механізм. Вихідним положенням державного управління розвитком малого бізнесу є послаблення і поступове обмеження адміністративно-директивного регулювання та створення економічних та правових умов для розвитку суб'єктів малого підприємництва. Центральні органи влади концентрують свою діяльність на створенні та вдосконаленні законодавчої бази, забезпеченні взаємної координації та інформаційного обміну між регіонами щодо заходів з політики сприяння розвитку малого бізнесу, здійснення методичних розробок щодо механізмів сприяння цьому сектору економіки, регіональні та місцеві органи влади – на вдосконаленні практики управління. Це вимагає децентралізації влади, посилення ролі регіонів в управлінні розвитком малого бізнесу, розмежування функцій органів виконавчої влади, розподілу відповідальності [3].

Інструментом реалізації на регіональному рівні державної політики розвитку підприємництва є Програма розвитку малого і середнього підприємства, яка розробляється згідно із Законом

України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» раз на два роки.

Зокрема, Миколаївською обласною радою 22 грудня 2016 року було затверджено Програму розвитку малого і середнього підприємництва на 2017-2018 роки. Програму розроблено обласною державною адміністрацією відповідно до статті 44 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», на виконання вимог Законів України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про державні цільові програми», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва від 18 вересня 2012 року № 44, розроблених Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства. Програма є узгодженим за ресурсами, виконавцями і строками реалізації комплексом заходів, спрямованих на створення нормативно-правових, фінансових, ресурсних, інформаційних та інших умов розвитку малого і середнього підприємництва в регіоні.

За повідомленням Головного управління статистики у Миколаївській області, у 2016 році в підприємницькому секторі економіки функціонувало 10 тис. підприємств. За розмірами підприємства розподілилися наступним чином: великі склали 0,1% загальної кількості, середні – 3,4%, малі – 96,5%. Дев'ять з кожних десяти малих підприємств, за критеріями чисельності працівників та річного доходу, віднесені до категорії мікро. За часткою малих та мікропідприємств в загальній кількості підприємств Миколаївщина посіла перше місце серед регіонів України.

На 10 тис. наявного населення регіону нараховувалося 87 підприємств, у тому числі 84 – малих (з них 75 – мікропідприємств). В цілому по Україні налічувалося 72, 68 та 58 підприємств, відповідно. За показником навантаження малими підприємствами на 10 тис. населення Миколаївщина зайняла 4 місце серед регіонів України, поступившись місту Київ (250), Київській (97) і Одеській (85) областям [5].

Переважну частку робочих місць (42,3%) зосереджено на середніх підприємствах, 34,6% – у малому бізнесі (з яких 14,7% – у мікропідприємствах). На великих підприємствах, яких за підсумками діяльності у 2016 році налічувалося 8, працювало 23,1% найманих працівників області.

Що стосується розподілу обсягу реалізованої продукції за розмірами підприємств, то великі та середні підприємства забезпечили майже рівні частки в загальнообласному обсязі реалізації – 37,4% та 37,6%. Внесок малого бізнесу був помітно меншим і становив 25% (у тому числі мікропідприємств – 9,5%). В середньому по Україні внесок великих підприємств склав 38,4%, середніх – 41,9%, малих – 19,7% [5].

За підсумками діяльності у 2016 році прибутковими підприємствами отримано 8,9 млрд. грн прибутку, 42% обсягу якого забезпечено середніми підприємствами та стільки ж – малими.

Не менш важливо зазначити те, що протягом останніх років вцілому по Україні частка малих підприємств становить 95,5%, мікропідприємств – 82,8%. На кожні 10 тис. осіб наявного населення припадало 91 середнє та мале підприємство (у т.ч. 79 мікропідприємств). За адміністративно-територіальною ознакою найбільше таких підприємств спостерігалось у Березнегуватському (188), Казанківському (128) та Сланецькому (125) районах, натомість, найменше – у містах Первомайську (32) та Южноукраїнську (34). Перевищення цього показника у районах області зумовлено наявністю фермерських господарств. Доцільно буде подати цифрові дані у вигляді гістограми (рис. 1).

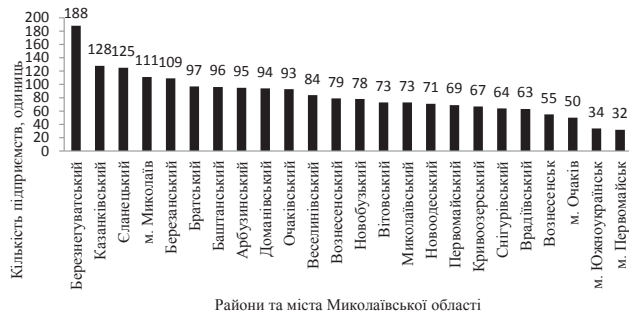

Рис. 1. Кількість середніх та малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення Миколаївської області станом на початок 2017 року

Джерело: побудовано автором за даними Державного комітету статистики України

Аналізуючи довідкові дані Державного комітету статистики України, нами було виявлено, що протягом 2015 року суб'єктами малого та середнього підприємництва (з урахуванням фізичних осіб-підприємців) реалізовано продукції (робіт, послуг) на 73462,6 млн грн, що становить 69,2% від загальнообласного обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг). Юридичними особами – малими і середніми підприємствами реалізовано продукції (робіт, послуг) на 64101,3 млн грн (87,3%). За видами економічної діяльності найбільший внесок у загальний обсяг реалізації забезпечили підприємства оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 41,7%. Значно менші частки припали на підприємства сільського, лісового та рибного господарства (19,9%) та промисловості (18,5%). Усього в 2015 році на сферу матеріального виробництва, до якої відносяться продукція промисловості, сільського, лісового і рибного господарства та будівництва, припало 43,4% від загального обсягу реалізації малих та середніх підприємств (2013 та 2014 року – 45%). Для зручності сприйняття статистичних даних, зображено відповідну діаграму (рис. 2).

Щодо структури суб'єктів малого і середнього підприємництва Миколаївської області, то співвідношення кількості фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб-підприємців становить у середньому 66% та 34% відповідно. За даними Головного управління статистики Миколаївської області, їх кількість станом на кінець 2016 року у розрізі міст і районів наведено нижче (рис. 3).

В області традиційно велика увага приділяється міжнародному аспекту розвитку малого та се-

реднього підприємництва. Рівень його розвитку має сприяти створенню позитивного іміджу області, забезпеченню ефективною ринковою економікою. Створення сприятливого підприємницького клімату є запорукою консолідації зусиль щодо удосконалення рівня відносин і співпраці з донорськими організаціями та участі у міжнародних проєктах.

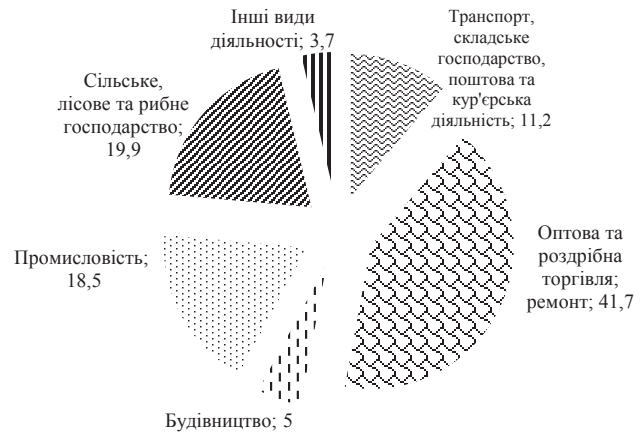

Рис. 2. Частка обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) малих та середніх підприємств Миколаївської області за видами економічної діяльності у 2015 році (%)

Джерело: побудовано автором за даними Державного комітету статистики України

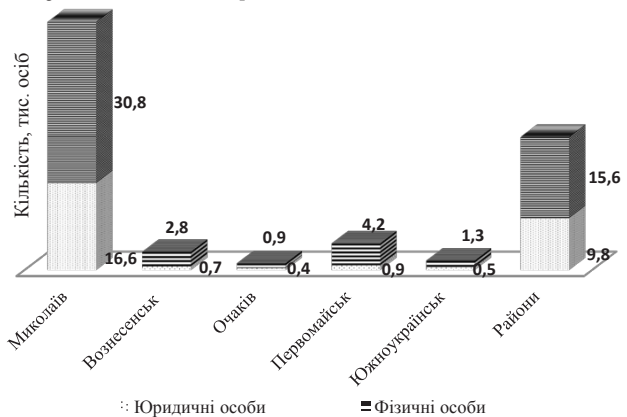

Рис. 3. Кількість юридичних та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності Миколаївської області, тис. осіб

Джерело: побудовано автором за даними Державного комітету статистики України

Поряд із цим в регіоні існують проблеми, що заважають прозоро і стабільно вести підприємницьку діяльність, зокрема: відсутність доступних фінансово-кредитних ресурсів для започаткування малого бізнесу та його розвитку, висока вартість позикових коштів, нерозвиненість фінансового ринку; недостатня ефективність діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва області у невиробничих галузях та сфері послуг; порушення з боку частини фізичних осіб-підприємців вимог чинного законодавства України щодо легалізації праці найманих працівників; недостатній рівень кваліфікації менеджерів малого і середнього підприємництва, недостатність ресурсів для їх підвищення; відсутність маркетингового аналізу ринку області та прилеглих

Рис. 4. Вектор дій, спрямований з боку держави на розвиток підприємницької діяльності в регіоні

Джерело: розроблено автором з використанням літературних джерел

регіонів з метою збалансованого розвитку виробництва та реалізації продукції підприємствами малого бізнесу тощо.

Аналізуючи праці вчених, що займаються дослідженням проблем розвитку підприємницької діяльності, нами був виявлений певний вектор дій, до якого схиляється більшість науковців, і з яким ми не можемо не погодитись. Даний вектор дій спрямований з боку держави на розвиток підприємницької діяльності в регіоні і представлений на рис. 4.

В ході дослідження нам вдалося дійти висновку, що сфера підприємництва у різних галузях і видах економічної діяльності окреслює його важливу роль в економічному зростанні країни, соціальному забезпеченні і підвищенні добробуту населення, розвитку регіонів та країни в цілому.

Висновки і пропозиції. Сфера бізнесу є невід'ємною складовою ринкової господарської

системи, без якої економіка не здатна існувати. Підприємництво справляє вагомий вплив на інноваційний розвиток, насичення ринку товарами і послугами, сприяє підвищенню зайнятості населення, наповнює місцеві бюджети, формує сферу послуг тощо. Результати дослідження дозволили сформувані такі узагальнюючі висновки: актуалізація розвитку сфери підприємництва у різних галузях і видах економічної діяльності окреслює його першочерговість в економічному зростанні країни, соціальному забезпеченні і підвищенні добробуту населення країни та її регіонів. Однак в складних умовах ринкового господарювання сфера малого підприємництва потребує сприяння з боку державних і владних структур, а також особливої уваги теоретиків і практиків, які можуть в програмах підтримки та координації подальшого розвитку привнести новітні підходи до розуміння економічної сутності підприємництва.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України // ВВР. – 2003. – № 18-22. – Ст. 144.
2. Головне управління статистики у Миколаївській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>.
3. Програма розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2017-2018 роки [Електронний ресурс] // Департамент економічного розвитку та регіональної політики облдержадміністрації. – 2016. – Режим доступу: http://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1484125165.pdf
4. Commission recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and mediumsized enterprises [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/enterprise/business_environment/n_26026_en.htm
5. Діяльність підприємств Миколаївської області у 2016 році [Електронний ресурс] // Головне управління статистики у Миколаївській області. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>.

Мельник И.О., Годорожа Т.О.

Николаевский национальный аграрный университет

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕГИОНЕ

Аннотация

В данной статье обосновано и углублено теоретические и практические основы развития предпринимательской деятельности Украины и Николаевской области. Подчеркнута важность государственной поддержки сферы предпринимательства как движущего механизма развития экономики. Раскрыта проблема отсутствия единого определения субъектов малого предпринимательства по критериям. Проанализировано состояние развития предпринимательской деятельности региона. Систематизировано мировой опыт типологизации размеров предприятий. Сформирован определенный вектор действий, направленный со стороны государства на развитие предпринимательской деятельности в регионе.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, предпринимательство, малое предпринимательство, регион, виды предпринимательства, региональное управление.

Melnik I.O., Godorozha T.O.

Mykolaiv National Agrarian University

MODERN CONDITION AND ASPECTS OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISE ACTIVITY IN THE REGION

Summary

The article substantiates and deepens theoretical and practical principles of business development in Ukraine and Mykolaiv region. The importance of state support of the sphere of entrepreneurship as a driving mechanism of the region's economy development is emphasized. The problem of the lack of a common definition of small business subjects according to the criteria is revealed. The state of development of entrepreneurial activity of the region is analyzed. The world experience of development and stimulation of entrepreneurship is noted. Formed a certain vector of action, directed by the state to develop entrepreneurship in the region.

Keywords: entrepreneurial activity, entrepreneurship, small business, region, types of entrepreneurship, regional management.